

Воронешки државен универзитет
Русија

Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип,
С. Македонија

Воронежский государственный университет
Россия

Универзитет имени Гоце Делчева, г. Штип,
С. Македонија

Voronezh State University
Russia

Goce Delcev University in Stip,
N. Macedonia

Шестая международная научная
конференция

Шеста меѓународна научна
конференција

Sixth International Scientific Conference

ФИЛКО FILKO

ФИЛОЛОГИЈА, КУЛТУРА И ОБРАЗОВАНИЕ

ФИЛОЛОГИЈА, КУЛТУРА И ОБРАЗОВАНИЕ

PHILOLOGY, CULTURE AND EDUCATION

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ
СБОРНИК СТАТЕЙ
CONFERENCE PROCEEDINGS

18-19 октoбрия 2021 / 18-19 октомври 2021 / 18-19 October 2021

Воронешки државен универзитет
Русија
Воронежский государственный университет
Россия
Voronezh State University
Russia

Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип,
С. Македонија
Универзитет имени Гоце Делчева, г. Штип,
С. Македонија
Goce Delcev University in Stip,
N. Macedonia

Шестая международная научная
конференция

Шеста меѓународна научна
конференција

Sixth International Scientific Conference

ФИЛКО FILKO

ФИЛОЛОГИЈА, КУЛТУРА И ОБРАЗОВАНИЕ

ФИЛОЛОГИЈА, КУЛТУРА И ОБРАЗОВАНИЕ

PHILOLOGY, CULTURE AND EDUCATION

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ СБОРНИК СТАТЕЙ CONFERENCE PROCEEDINGS

18-19 октјабрја 2021 / 18-19 октомври 2021 / 18-19 October 2021

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ
СБОРНИК СТАТЕЙ
CONFERENCE PROCEEDINGS

ФИЛКО
FILKO

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

80(062)
821.163.3.09(062)

ЗБОРНИК на трудови [Електронски извор] / Шестата меѓународна научна конференција ФИЛКО филологија, култура, и образование, 18-19 октомври 2021 = Сборник статей / Шестая международная научная конференция ФИЛКО филология, культура и образование, 18-19 октября 2021 = Conference proceedings / Sixth International scientific conference FILKO philology, culture and education, 18-19 October 2021 ; [главен и одговорен уредник Драгана Кузмановска]. - Штип : Универзитет "Гоце Делчев", 2022

Начин на пристапување (URL):
<https://js.ugd.edu.mk/index.php/fe/issue/view/289>. - Текст во ПДФ формат, содржи 295 стр., илустр. - Наслов превземен од екранот. - Трудови на мак., рус. и англ. јазик. - Фусноти кон текстот. - Библиографија кон трудовите

ISBN 978-608-244-871-8

а) Филологија -- Собири б) Македонска книжевност -- Компаративни студии -- Собири в) Англиска книжевност -- Компаративни студии -- Собири г) Руска книжевност -- Компаративни студии -- Собири д) Високо образование -- Онлајн-настава -- Ковид -- Собири

COBISS.MK-ID 56582405

ОРГАНИЗАЦИСКИ КОМИТЕТ

Жана Грачева, Филолошки факултет при ВГУ
Драгана Кузмановска, Филолошки факултет при УГД
Татјана А. Тернова, Филолошки факултет при ВГУ
Весна Коцева, Филолошки факултет при УГД
Генадиј Ф. Коваљов, Филолошки факултет при ВГУ
Ана Витанова Рингачева, Филолошки факултет при УГД
Лариса В. Рибачева, Филолошки факултет при ВГУ
Костадин Голаков, Филолошки факултет при УГД

МЕЃУНАРОДЕН ПРОГРАМСКИ КОМИТЕТ

Драгана Кузмановска (С. Македонија)
Даниела Коцева (С. Македонија)
Светлана Јакимовска (С. Македонија)
Ева Ѓорѓиевска (С. Македонија)
Ана Витанова Рингачева (С. Македонија)
Силвана Симоска (С. Македонија)
Татјана Стојановска Иванова (С. Македонија)
Лариса В. Рибачева (Русија)
Софија Заболотнаја (Русија)
Татјана А. Тернова (Русија)
Татјана Атанасоска (Австрија)
Олег Н. Фенчук (Белорусија)
Јулиа Дончева (Бугарија)
Мадлен Данова (Бугарија)
Билјана Мариќ (Босна и Херцеговина)
Душко Певуља (Босна и Херцеговина)
Волф Ошлис (Германија)
Волфганг Моч (Германија)
Габриела Б. Клајн (Италија)
Михал Ванке (Полска)
Мајкл Рокланд (САД)
Даниела Костадиновиќ (Србија)
Милутин Ѓуричковиќ (Србија)
Селена Станковиќ (Србија)
Тамара Валчик-Булик (Србија)
Ахмед Ѓуншен (Турција)
Нецати Демир (Турција)
Шерифе Сехер Ерол Чал'шкан (Турција)
Карин Руке-Брутен (Франција)
Танван Тонтат (Франција)

Технички секретар

Ирина Аржанова
Наташа Сарафова

Главен и одговорен уредник

Драгана Кузмановска

Јазично уредување

Даница Атанасовска-Гаврилова (македонски јазик)
Марјана Розенфелд (руски јазик)
Биљана Иванова (англиски јазик)
Снежана Кирова (англиски јазик)
Татјана Уланска (англиски јазик)

Техничко уредување

Кире Зафиров

Адреса на организацискиот комитет:

Воронешки државен универзитет
Филолошки факултет
г. Воронеж, пл. Ленина, 10, корпус 2, к. 34, Русија

Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип

Филолошки факултет
ул. „Крсте Мисирков“ бр. 10-А
Пош. фах 201, Штип - 2000, Р. Македонија

Е-пошта: filko.conference@gmail.com

Веб-страница: <http://js.ugd.edu.mk./index.php/fe>

Година на издавање и печатење - 2022

Место на издавање - Штип

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

Жанна Грачева, Филологический факультет при ВГУ
Драгана Кузмановска, Филологический факультет при УГД
Татьяна А. Тернова, Филологический факультет при ВГУ
Весна Коцева, Филологический факультет при УГД
Геннадий Ф. Ковалев, Филологический факультет при ВГУ
Ана Витанова-Рингачева, Филологический факультет при УГД
Лариса В. Рыбачева, Филологический факультет при ВГУ
Костадин Голаков, Филологический факультет при УГД

МЕЖДУНАРОДНАЯ РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Драгана Кузмановска (С. Македония)
Даниела Коцева (С. Македония)
Светлана Якимовска (С. Македония)
Ева Гёргиевска (С. Македония)
Ана Витанова-Рингачева (С. Македония)
Силвана Симоска (С. Македония)
Татьяна Стояновска-Иванова (С. Македония)
Лариса В. Рыбачева (Россия)
Софья Заболотная (Россия)
Татьяна А. Тернова (Россия)
Татяна Атанасоска (Австрия)
Олег Н. Фенчук (Беларусь)
Мадлен Данова (Болгария)
Юлиа Дончева (Болгария)
Биляна Марич (Босния и Херцеговина)
Душко Певуля (Босния и Херцеговина)
Вольф Ошлис (Германия)
Волфганг Моч (Германия)
Габриелла Б. Клейн (Италия)
Михал Ванке (Польша)
Майкл Рокланд (США)
Даниела Костадинович (Сербия)
Милутин Джуричкович (Сербия)
Селена Станкович (Сербия)
Тамара Валчич-Булич (Сербия)
Ахмед Гюншен (Турция)
Неджати Демир (Турция)
Шерифе Сехер Эрол Чал'шкан (Турция)
Карин Рукэ-Брутэн (Франция)
Танван Тонтат (Франция)

Ученый секретарь

Ирина Аржанова
Наташа Сарафова

Главный редактор

Драгана Кузмановска

Языковая редакция

Даница Атанасовска-Гаврилова (македонский язык)
Марьяна Розенфельд (русский язык)
Бильяна Иванова (английский язык)
Снежана Кирова (английский язык)
Татьяна Уланска (английский язык)

Техническое редактирование

Кире Зафиров

Адрес организационного комитета

Воронежский государственный университет
Филологический факультет
г. Воронеж, пл. Ленина, 10, корпус 2, к. 34, Россия

Университет им. Гоце Делчева – Штип

Филологический факультет
ул. „Крсте Мисирков“ д. 10-А
Пош. фах 201, Штип - 2000, Р. С. Македония

Э-почта: filko.conference@gmail.com

Веб-сайт: <http://js.ugd.edu.mk/index.php/fe>

Год издания и печати - 2022

Место публикации - Штип

EDITORIAL STAFF

Zhanna Gracheva, Faculty of Philology, VGU
Dragana Kuzmanovska, Faculty of Philology, UGD
Tatyana A. Ternova, Faculty of Philology, VGU
Vesna Koceva, Faculty of Philology, UGD
Genadiy F. Kovalyov, Faculty of Philology, VGU
Ana Vitanova Ringacheva, Faculty of Philology, UGD
Larisa V. Rybatcheva, Faculty of Philology, VGU
Kostadin Golakov, Faculty of Philology, UGD

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD

Dragana Kuzmanovska (N. Macedonia)
Daniela Koceva (N. Macedonia)
Svetlana Jakimovska (N. Macedonia)
Eva Gjorgjievska (Macedonia)
Ana Vitanova Ringacheva (N. Macedonia)
Silvana Simoska (N. Macedonia)
Tatjana Stojanovska-Ivanova (N. Macedonia)
Larisa V. Rybatcheva (Russia)
Sofya Zabolotnaya (Russia)
Tatyana A. Ternova (Russia)
Tatjana Atanasoska (Austria)
Oleg N. Fenchuk (Belarus)
Biljana Maric (Bosnia and Herzegovina)
Dushko Pevulja (Bosnia and Herzegovina)
Madlen Doncheva (Bulgaria)
Yulia Doncheva (Bulgaria)
Karine Rouquet-Brutin (France)
That Thanh-Vân Ton (France)
Wolf Ochlies (Germany)
Wolfgang Motch (Germany)
Gabriella B. Klein (Italy)
Michal Wanke (Poland)
Danijela Kostadinovic (Serbia)
Milutin Djurichkovic (Serbia)
Selena Stankovic (Serbia)
Tamara Valchic-Bulic (Serbia)
Ahmed Gunshen (Turkey)
Necati Demir (Turkey)
Şerife Seher Erol Çalışkan (Turkey)
Michael Rockland (USA)

Conference secretary

Irina Arzhanova
Natasha Sarafova

Editor in Chief

Dragana Kuzmanovska

Language editor

Danica Atanasovska-Gavrilova (Macedonian)
Maryana Rozenfeld (Russian)
Biljana Ivanova (English)
Snezana Kirova (English)
Tatjana Ulanska (English)

Technical editing

Kire Zafirov

Address of the Organizational Committee

Voronezh State University

Faculty of Philology

10 pl. Lenina, Voronezh, 394006, Russia

Goce Delcev University - Stip

Faulty of Philology

Krste Misirkov St. 10-A

PO Box 201, Stip - 2000, Republic of Macedonia

E-mail: filko.conference@gmail.com

Web-site: <http://js.ugd.edu.mk./index.php/fe>

Year of publication - 2022

Place of publication - Stip

СОДРЖИНА / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

1. Adili Bujar, Petrovska Sonja and Xhambazi Gzim - GENDER AND LEVEL OF TEACHERS' KNOWLEDGE ON KEY FEATURES OF INTERCULTURAL EDUCATION.....	13
2. Ćeklić Nina S. - CONCEPTUAL POSITION AS A COMPOSITION PRINCIPLE IN REMNANTS OF THE WORLD BY IGOR MAROJEVIĆ.....	23
3. Gjorgjeva Ivana, Jankova Alagjovska Natka - ANGELA CARTER'S BLOODY CHAMBER IN RELATION TO THE SECOND WAVE FEMINISM	31
4. Пиев Крсте, Поп Зариева Наталија, Крстева Марија, Донеv Драган - THE NOTION OF BANISHMENT IN SHAKESPEARE'S PLAYS	39
5. Ivanova Biljana, Kuzmanovska Dragana, Kirova Snezana - FOREIGN LANGUAGE ACQUISITION IN SCHOOLS.....	45
6. Јованова-Митковска Снежана- КВАЛИТАТИВНАТА МЕТОДОЛОГИЈА И НЕЈЗИНАТА ПРИМЕНА ВО ОПШТЕСТВЕНИТЕ И ХУМАНИСТИЧКИТЕ НАУКИ	49
7. Крстев Марија, Донеv Драган, Поп Зариева Наталија, Илиев Крсте HEMINGWAY IN HEMINGWAY'S GIRL.....	59
8. Kujundžić Maja, Ćeklić Nina - SOCILINGUISTIC USE OF THE PASSIVE IN TWO 19TH CENTURY BRITISH NOVELS.....	65
9. Vangelov Nikola - INTERCULTURAL CHARACTERISTICS OF DIGITAL MARKETING	75
10. Антониевски Горан, Асани Агим - КАРАКТЕРИСТИКИ НА ГАСТРОНОМИЈАТА ВО ПОЛОШКИОТ РЕГИОН.....	83
11. Аржанова Ирина- СУЩНОСТЪ ЧЕЛОВЕКА И ИДЕАЛЫ ЖИЗНИ У СЛАВЯН.....	91
12. Арязмова Ольга Витальевна - ЛИТЕРАТУРНЫЙ ТРАВЕЛОГ В ЛИНГВОКУЛТУРНОМ ИЗМЕРЕНИИ (на материале «Африканской книги» А. М. Стесина).....	99
13. Bangoji Salija -TEACHER COMPETENCIES FOR THE KNOWLEDGE SOCIETY	105
14. Василевская Анастасия - РАБОТА С ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ДЕТАЛЬЮ НА УРОКАХ ЛИТЕРАТУРЫ В СРЕДНЕЙ ШКОЛЕ.....	113
15. Витанова-Рингачева Ана, Мицева Сузана ЈУРУЦИТЕ – МАКЕДОНСКИТЕ АМИШИ.....	117
16. Гальцова Дарья - СИНОНИМИЧЕСКИЕ СООТВЕТСТВИЯ В НАИМЕНОВАНИЯХ ОБРАГОВ (НА МАТЕРИАЛЕ ВОРОНЕЖСКИХ ГОВОРОВ)	123
17. Гладышева Светлана - КНИГОИЗДАТЕЛЬСТВО «СЛОВО» В СОЦИОКУЛТУРНОМ ПРОСТРАНСТВЕ РУССКОГО ЗАРУБЕЖЬЯ.....	129
18. Голаков Костадин, Методијески Дејан - КАРАКТЕРИСТИКИ НА РУСКАТА ГАСТРОНОМИЈА.....	135
19. Грачева Жанна, Ганделидзе Диана - ЯЗЫКОВАЯ МОДА В РОССИИ НАЧАЛА XXI ВЕКА.....	143

20. Гркова-Беадер Марија - ПРАВОПИСОТ ВО НАСТАВАТА ПО МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК ВО ОСНОВНОТО ОБРАЗОВАНИЕ	155
21. Денкова Јованка - БЕГСТВО ВО/ОД ВИРТУЕЛНАТА РЕАЛНОСТ НА СОНИШТАТА	165
22. Ђуричковић Милутин - РУСКА ДРАМА ЗА ДЕЦУ И МЛАДЕ НА СРПСКОМ ЈЕЗИКУ	175
23. Донев Драган, Поп Зариева Наталија, Костова Кристина, Илиев Крсте ИГИТАЛНИТЕ НОМАДИ КАКО КУЛТУРОЛОШКИ ФЕНОМЕН ВО СОВРЕМЕНОТО ОПШТЕСТВО.....	185
24. Иљина Татьяна, Моу Шужань - ОСОБЕННОСТИ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ В РОССИИ И КИТАЕ.....	191
25. Иванов Стефан, Мартиновска Банде Цвета, Ивановска Билјана ОБРАБОТКА НА ПРИРОДЕН ЈАЗИК СО ТЕХНИКИ НА МАШИНСКО УЧЕЊЕ	197
26. Ивановска Билјана, Џафери Гзим - ГОВОРНИТЕ ЧИНОВИ И НИВНАТА ПОВРЗАНОСТ СО УЧТИВОСТА ВО ВРЕМЕ НА КОРОНА КРИЗАТА	203
27. Карначук Ирина - КЛАССИЧЕСКАЯ ЛИТЕРАТУРА КАК СПОСОБ СОХРАНЕНИЯ НРАВСТВЕННОСТИ НА УРОКАХ ЛИТЕРАТУРЫ В СРЕДНЕЙ ШКОЛЕ	209
28. Ковилоски Славчо - ЗА ПОСТОЕЊЕТО НА МАКЕДОНСКАТА КНИЖЕВНА КРИТИКА ВО XIX ВЕК.....	213
29. Косяков Сергей - ИСТОРИЯ ПОПЕЧИТЕЛЬСТВА О СЛЕПЫХ И БИБЛИОТЕЧНОГО ОБСЛУЖИВАНИЯ НЕЗРЯЧИХ В ВОРОНЕЖСКОЙ ОБЛАСТИ	221
30. Котев Иван - ПРАВДАТА И НЕПРАВДАТА ВО ФОЛКЛОРОТ (Во македонските народни песни, приказни и кратките жанри)	227
31. Мелкадзе Нанули - ЗАСТОЛЪЕ КАК ФРАГМЕНТ ГРУЗИНСКОЙ ЯЗЫКОВОЙ КАРТИНЫ МИРА	237
32. Младеновска-Ристовска Катерина - КУЛТОТ НА ВОДАТА ВО РЕЛИГИЈАТА НА АНТИЧКИТЕ МАКЕДОНЦИ.....	245
33. Нагина Ксения - ОБ УЧЕБНЫХ ПОСОБИЯХ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ: ПРОБЛЕМЫ ИЗУЧЕНИЯ ТВОРЧЕСТВА Л. ТОЛСТОГО	253
34. Негриевска Надица - СИНТАКСИЧКИ ФУНКЦИИ НА ПРОСТИТЕ ПРЕДЛОЗИ ВО ИТАЛИЈАНСКИОТ ЈАЗИК И НИВНИТЕ МОЖНИ ЕКВИВАЛЕНТИ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК.....	261
35. Пигунова Ксения - СПОСОБЫ ОРГАНИЗАЦИИ ПРОСТРАНСТВЕННО-ВРЕМЕННОЙ КАРТИНЫ МИРА В РОМАНЕ ЕВГЕНИЯ ВОДОЛАЗКИНА «ЛАВР».....	271
36. Попов Сергей - ДИАЛЕКТНАЯ ГЕОГРАФИЧЕСКАЯ ЛЕКСИКА В РЕГИОНАЛЬНОЙ ТОПОНИМИИ РОССИИ	279
37. Рогич Петја -БУГАРСКИОТ, МАКЕДОНСКИОТ И СРПСКИОТ ЈАЗИК – СЛИЧНОСТИ И РАЗЛИКИ.....	283
38. Сарафова Наташа - РАДИКАЛНООСЛОБОДИТЕЛНИОТ ФЕМИНИЗАМ ВО ДЕЛАТА НА АНГЕЛА КАРТЕР	291
39. Саздова Викторија, Ивановска Билјана - ЈАЗИЧНИТЕ ЕДИНИЦИ СО ПОЗИТИВЕН ЕМОЦИОНАЛЕН ПРИЗНАК ВО ЈАЗИЧНИОТ ПАР ГЕРМАНСКИ-МАКЕДОНСКИ	299

40. Стојановска-Стефанова Анета, Рунчева-Тасев Христина, Магдинчева Шопова Марија - КОМУНИКАЦИСКИ ПРЕДИЗВИЦИ ВО МУЛТИКУЛТУРНИТЕ ОПШТЕСТВА.....	307
41. Тасевска Марица - ОНЛАЈН НАСТАВАТА ПО ГЕРМАНСКИ ЈАЗИК ВО ВРЕМЕ НА ПАНДЕМИЈА. ИСКУСТВА И ПРЕДИЗВИЦИ.....	315
42. Тернова Татјана, Фролова Анна - РЕПРЕЗЕНТАЦИЈА ПАМЈАТИ В ПОЕЗИИ ОКСАНЫ ВАСЈАКИНОЙ	321
43. Ткаченко Дмитрий - ИНКЛУЗИВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В РОССИИ В КОНТЕКСТЕ ЕВРОПЕЙСКОГО ОПЫТА	327
44. Ткаченко Татјана - ОПЫТ ОБРАЩЕНИЯ К СЛАВЯНСКИМ ЯЗЫКАМ НА ЗАНЯТИЯХ ПО РУССКОМУ ЯЗЫКУ В СПОРТИВНОМ ВУЗЕ	333
45. Тодорова Марија, Уланска Татјана - ПЕРЦЕПЦИЈАТА НА СТУДЕНТИТЕ ЗА ОНЛАЈН НАСТАВАТА ПО ШПАНСКИ И АНГЛИСКИ ЈАЗИК ВО УСЛОВИ НА ПАНДЕМИЈА	339
46. Урумова-Марковска Славица - ТЕХНОЛОГИЈАТА ВО ОБРАЗОВАНИЕТО КАКО ПРЕДИЗВИК ЗА ЗДРАВ ДЕТСКИ РАЗВОЈ	347
47. Цацков Оливер - МОРАВСКАТА МИСИЈА НА КИРИЛ И МЕТОДИЈА ЗНАЧАЕН ФАКТОР ЗА СЛОВЕНСКАТА ПИСМЕНОСТ.....	355
48. Шутаров Васко - СПЕЦИФИКИ НА МАКЕДОНСКАТА КУЛТУРНА ДИПЛОМАТИЈА	363

ЗА ПОСТОЕЊЕТО НА МАКЕДОНСКАТА КНИЖЕВНА КРИТИКА ВО XIX ВЕК

Славчо Ковилоски

д-р, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“,
Институт за македонска литература, Скопје
slavcho.koviloski@outlook.com

Апстракт:

Во текстот се осврнуваме на македонската книжевна критика во XIX век за која во македонската наука се знае многу малку. Во студијата приложуваме сопствена периодизациска и типологизациска шема на македонската критика од ова време, наведуваме повеќе имиња кои како автори се јавуваат на повеќе од сто и педесет критичко-есеистички дела. На ваков начин потврдуваме дека критиката објавувана во весниците и списанијата, но и како посебни изданија ја имало во многу поголем обем и со многу поголемо значење врз книжевните процеси од она што досега се истакнуваше.

Клучни зборови: *книжевна критика, македонска книжевност, XIX век, естетика, книжевна историја.*

Општи согледби

Прашањето за развојот на книжеvnата критика оди рака под рака со прашањето за развојот на самата книжевност. Толкувањето и оценувањето на литературните дела се во согласност со самите книжевни процеси, но и целокупните процеси и односи во рамките на општеството. Потпирајќи се на теоријата и книжеvnата историја, на естетиката, филозофијата и лингвистиката, критиката претставува алатка во осознавањето и вреднувањето, а истовремено е и дел од самата литература.

Почетоците на книжеvnата критика се појавуваат уште во античкиот период, преку средновековието и XIX век, за конечно во XX век да се востанови како академска научна дисциплина базирана или поврзана со толкувањето, интерпретацијата и херменевтиката. Тргувајќи од Платон и Аристотел, преку Никола Буало-Депрео, Виктор Шкловски, Владимир Проп, И. А. Ричардс и Норторп Фрај, книжеvnата критика денес претставува дел од книжеvnата теорија, а се практикува во одделни книжевни одделенија, преку посебни книжевни дела и особено преку дневните и периодичните изданија. Ние нема посебно да навлегуваме во значењето на критиката и нејзините цели, бидејќи постојат голем број дефиниции кои повеќе или помалку се разликуваат, но скоро сите се согласуваат дека со неа се проследува и се одвива еден однос кон делото и се просудуваат неговите квалитети, од причина што, како како што вели Теодор Адорно, „сите уметнички дела, и воопшто уметноста се загатки“ (Adorno, 1979: 210).

Во суштина, критиката значи оценување, судење, испитување на квалитетите или недостатоците на нешто. Таа се реализира преку одредена

точка на гледиште, на содржината, целта, намерата, формата, контекстот и восприемачот на делото. Тоа подразбира поставување низа прашања и потпрашања: што, зошто, како, од кого, за кого, каде, каков итн., сè во склоп на добивање на информации за перспективата на авторот, на упатеноста кон личноста или делото на зборовите, на местото каде што се запишани и сл. Обемната книжевно-историска и теориска традиција низ минатите векови се обидуваала на различни начини да даде објаснувања за книжевната критика преку најразлични методи и принципи, но се чини дека ниту една од нив не овозможува и не може да овозможи целосна објективност при толкувањето.

Ширењето на критиката и критичката мисла досега довела до појава на повеќе книжевно-културни критички школи уште од средновековието, па сè до XXI век: старозаветна критика, новозаветна критика, марксистичка критика, руски формализам, нов критицизам, феминистичка критика, еко критика, еко-феминистичка критика итн. Сепак, критиката со своите теоретски разработки и класификации, онаа „вистинска“, како што знаат да ја наречат нашите современици, полин процут доживува во 50-те години на XX век. Токму затоа, доколку се обидеме со денешната методологија и погледи да ја интерпретираме критиката и литературата од XIX век, нема да ги добиеме посакуваните резултати, односно нема да постигнеме ништо. Во времето на зародишот и развојот на македонската критика постоела многу мала граѓанска класа којашто световното го ставала пред светото. Оттаму и заложбите на Јоаким Крчовски и неговата генерација да се пишува на народен, а не на црковнословенски јазик. Внесувањето на народните говори во литературата ја ослободила доминантно селската маса во побарувањата за пошироко образование. Токму затоа, тешко е да се подготват и аргументирано да се оправдаат некакви цврсти поделби на естетски план.

Во груби црти сликата со македонската литература, а со тоа и критиката би изгледала вака: во првата половина на векот доминирале просветителските идеи, од средината до крајот на векот надвладаа романтичарските идеи, а кон крајот на векот, паралелно со романтизмот кој полека започнал да се губи, навлегол реализмот. И додека во европски рамки, но и кај соседните слободни балкански држави започнала да се јавуваат етаблирани книжевни критичари (Љубомир Недиќ, Јован Стејиќ, Јован Скерлиќ, Нешо Бончев, Марин Дринов, Људевит Вукотиновиќ, Станко Враз, Анте Старачевиќ), припадници на различни книжевни правци и со сопствени модели на интерпретација, македонската состојба, барем засега, не ни дозволува да се впуштиме во некаква дефинитивна класификација на критиката. Навистина, се забележуваат понекогаш и социјалистички и конзервативни елементи во некои критички искази, но во главно, тоа е критика која допрва треба да се проучува и да се уточнува нејзината припадност кон ваква или онаква струја. Во овој момент за нас најважно е тоа што можеме да потврдиме дека ја имало и тоа во многу, многу поголем обем и со многу поголемо значење врз книжевните процеси од она што досега се истакнуваше.

Македонското искуство

Досегашната пракса во македонската книжевност е на критиката да се гледа како систем развиен од времето на Рацин во 30-те години на XX век, и особено по ослободувањето и започнувањето да се твори на стандардизиран македонски

јазик. Во тој дел е доста направено преку критичките и есеистички прилози на Блаже Конески, Георги Старделов, Атанас Вангелов, Милан Ѓурчинов и останатите, како и од книжевните историчари Харалампие Поленаквиќ, Гане Тодоровски, Александар Спасов итн. Сепак, кога станува збор за нашата критика од XIX век, познато е многу малку.

Сечини дека најголемата грешка е направена со едноставното прескокнување на одредени периоди или со неправилното поставување на хипотезите. Кога се зборува за критиката, како впрочем и за женското творештво, полемиките итн., главно се тргнува од претпоставката дека немало вакви објави. Така наместо да се прашуваме *зошто немало македонска книжевна критика во XIX век* и да ги бараме причините за ваквата состојба, треба да го преформулираме прашањето во: *дали постоела македонска книжевна критика во XIX век*. Во првиот случај, ние и не сакајќи се приклонуваме кон ставот за непостоењето на критика и по инерција би барале причини за да го оправдаме ваквото наше размислување. Во вториот случај, на зададеното прашање уште на почетокот ние би морале да одговориме мошне едноставно со да или не. Во зависност од одговорот понатаму би го прошириле нашето излагање. Ако одговорот на прашањето е не, тогаш треба да анализираме зошто е тоа така, дали причините ќе ги бараме во општествено-политичките и образовно-културните услови, дали доволно сме ја истражиле публицистиката и другите изданија каде што би требало да се наоѓаат текстови со ваква содржина итн. Ако одговорот на прашањето е да, тогаш повторно треба да анализираме зошто е тоа така, да ги пронајдеме и наведеме авторите и нивните дела, да ги анализираме нивните критички постапки, цели и задачи, но и да подготвиме периодизација и типологизација на критиката. Во секој случај, ние не смееме да запреме во нашите настојувања да дојдеме најблиску до решавање на проблемот, ниту да се однесуваме како во некои други случаи, *ignoramus et ignorabimus*.

За да го скратиме ова излагање, во секој случај неопходно, на прашањето *дали постоела македонска книжевна критика во XIX век* ние ќе одговориме потврдно, категорички ќе застанеме зад овој став со аргументи, систематизирајќи ја македонската книжевна критика, презентирајќи автори и осврнувајќи се кон нивните дела. Откриените над сто и педесет критичко-есеистички текстови и монографски изданија се само дел од она за што сметаме дека е основата на македонската критика и критичка мисла. Секако, во иднина овој број ќе се зголемува и дополнува со нови автори и дела со излистувањето на бројните страници на весниците и списанијата ширум европските земји каде што објавувале македонските автори. Во редот на зачетниците на македонската критика вообичаено се земаа имињата на Теодосиј Синаитски, Константин Миладинов, Рајко Жинзифов, Григор Прличев и Крсте Мисирков.

Навистина, презентираниите и вака поставени мислења укажуваат на отсуство и на оскудност на тенденции за критичка и есетска смисла во Македонија во XIX век, што само по себе е вознемирувачко, бидејќи од една страна зборува за една поширока необразованост и некритичност на пошироките маси, а од друга страна зборува за мала, скудна и неквалитетна книжевна продукција. Знаејќи дека познати се и располагаме со голем број книжевни творби (песни, поеми, раскази, преводи и препеви, есеи), произлезени од умовите на Јордан Хаџи Константинов Цинот, Прличев, Ѓорѓија Пулевски, Војдан Черндрински

и др., ќе се повикаме на Димитар Митрев според кој „литературната критика се развива заедно со развитокот на литературата“, како и дека „литературната критика оди рака под рака со литературата“ (Митрев, 2004: 51, 54). Во тој случај, нивните дела би требало да бидат проследени и со книжевна критика, којашто само требаше радикално да се „откопаат“, за од корен да се смени „еднаш сторената претстава за духовните стремежи и епохата во кој тие се реализирале“ (Друговац, 1980: 14).

„Откопувањето“ на „закопаното“ не се случува одеднаш и брзо, туку претставува процес сличен на археологијата, со кој се отстранува пласт по пласт од натрупаната земја и пращината додека не се стигне до посакуваниот материјален остаток. Токму таква е ситуацијата и со откривањето и изнесувањето на виделина на мноштвото критички текстови кои, меѓу другото, ѝ припаѓаат на македонската критика. Во неа влегуваат објавите на Константин Петкович, Партениј Зографски, Кузман Шапкарев, Трајко Китанчев, Евтим Спространов, Атанас Бадев, Григор К. Алексиев и многу други, без разлика дали напишале еден или повеќе огледи и прикази.

Развојни процеси

Македонската книжевна критика од XIX не може да се проследува без книжеvnата историја. Книжевно-историскиот контекст во нашиот случај можеби е многу поважен од книжевно-теориските сознанија за критиката. Иследувањата коишто всушност се однесуваат и на самата македонска книжевност од ова време честопати се подудираат со други, некнижевни состојби и настани. Затоа, треба да се земе предвид на функционирањето на образовните системи на македонско тло на грчки, бугарски и српски јазик, но и на локалните македонски говори, а слична е ситуацијата и со одржувањето на богослужбите, односно црковниот живот. Општествено-политичкиот момент во кој се наоѓала Османлиската држава со надворешните притисоци и внатрешните револуционерни превирања подеднакво играле улога во оформувањето на интелигенција способна да произведува книжевни творби и истите да ги оценува и толкува. Затоа, без разлика на јазикот на кој пишувале овие автори, без разлика на нивните политички и идеолошки определби, без разлика на нивните естетски сфаќања, светогледи и причини да се пројават со критички текстови, како и со делот што особено го потенцираме: што голем дел можат да ѝ припаѓаат и на друга книжевност, односно што се т. н. дводомни автори, тие наоѓаат свое место и во македонската книжевност. Го потенциравме овој факт што некои знаат и можат да го проблематизираат, на тој начин негирајќи ја целокупната македонска книжевност. Сепак, треба да се знае и дека дводомноста е општа и заедничка за скоро сите европски и светски култури и литератури, особено во последните векови кога настанува поголемо мешање на книжевните и културните текови, денес раширени под називот глобализација.

Веќе напоменаваме дека науката за литература во XVIII и посебно во XIX век доживеала експанзивен развој, слично како и сите науки од овој период. Под налетот на критиката на просветителството, а подоцна и на романтизмот започнале да се внесуваат нови естетски идеи, кои полека пристигнувале и во зафрлените ќошиња на европскиот континент, како што на пример била Македонија под османлиска власт. Имено, покрај веќе востановените сфаќања

за величествената и благородна природа на литературата, започнало да се се истакнува и дека таа не морало секогаш да биде убава, туку да се однесува на некаква идеја. Големiot број теориски дела кои првично биле објавувани на некои од јазиците на европските империи читателите ги консумирале на два начина: во оригинал или во превод. Останува фактот дека за познавањето на јазиците се водело сметка исто како и денес. Македонските примери се многубројни, па така еден од најучените Македонци од XIX век Партениј Зографски покрај македонскиот ги знаел уште и: грчкиот, латинскиот, хебрејскиот, старохалдејскиот, рускиот, бугарскиот и францускиот јазик, а Григор Прличев се служел со старогрчкиот, новогрчкиот, бугарскиот, рускиот, италијанскиот јазик. Примерите навистина се многубројни за да продолжиме со набројување кога целта ни беше да ја прикажеме македонската интелигенција како реципиент на најновите светски сознанија скоро едновременно со нивните странски колеги. Покрај литературата на оригиналните јазици на кои била напишана, во последните две децении таа им станала уште подостапна преку преводите на соседните словенски јазици, бугарскиот и српскиот.¹

Оттука, првенствено пред книжевниот историчар постојат низа предизвици кои треба да се надминат, а според нас, тоа може да се направи единствено преку интердисциплинарен однос, со повеќе различни пристапи и методолошки постапки кон проблематиката. Станува евидентно дека ваквиот пристап вродува со плод, за што доказ се големiot број (ре)откриени критичко-есеистички текстови и исто така големiot број (ре)откриени автори. Затоа, не може да се зборува за дисконтинуитет на македонската култура, литература и критика, како што честопати е потенцирано од македонските книжевни историчари (Друговац, 1980: 8; Друговац, 1988: 228), во услови кога не ја знаеме или не ја земаме предвид целокупната книжевна сцена. Условно, првата половина на XIX век навистина е зародиш на домашната критика, но во следните години таа продолжува да се развива во континуитет, а не испрекинато или со намален тек. Напротив, како што минува времето, кон крајот на векот таа се јавува во сè поинтензивен налет, со поинтензивна сила, продолжувајќи го растот и во првата деценија на XX век. Тоа што немало општ стандардизиран македонски книжевен јазик не претставувало пречка критичките појави, интерпретации и толкувања да запрат, бидејќи се одвивале на други јазици. Нагласката на книжевните празнини и вакуумот ја сметаме за последица на проекциите на современата книжевна историја, која главно се концентрирала на естетските вредности во книжевноста по Втората светска воја и тоа преку делата на македонските теоретичари, книжевни историчари и естетичари и нивните современици.

Бидејќи глобалната периодизациска шема на македонската критика за XX век е релативно прецизно подготвена, иако се разликува кај поединечни истражувачи во одредени делови, што е сосема нормално, таа е целосно запоставена во однос на XIX век. Затоа, според нашите погледи, сфаќања и истражувања, ние ја предлагаме следната шема:

¹ Само како потврда на кажаното, ќе го наведеме и следниов податок: низ материјалите на една приватна архива се наоѓа и книгата *Учебная теория словесности, издание четырнадцатое* од Николај Гаврилович Минин, издадена во С. Петербург во 1881 година. Над самиот наслов на книгата стои ракописната белешка: „од книгите Јордан Хр. Бомболов“, што значи дека овој македонски учител ја имал и ја користел во својата работа при објаснувањето за стилистиката и жанровите во литературата.

а) период на зачетоци и утврдување, сочинет од: прва фаза, односно зачетоци (Теодосиј Синаитски, Константин Петкович, Константин Миладинов), датиран во периодот од 1839 до 1861 година и, втора фаза, односно: утврдување (Григор Прличев, Трајко Китанчев, Кузман Шапкарев), кој ги опфаќа објавите од објавите од 1861 до 1891 година.

б) период на полн процут и востановена критика, сочинет од трета фаза, односно полн процут (Георги Баласчев, Атанас Бадев, Григор К. Алексиев), од 1891 до 1903 година и, четврта фаза со востановена критика и стабилизација на критичката мисла (Крсте Мисирков, Евтим Спространов, Иван К. Божинов), од 1903 до 1912 година, со која завршува делот на македонската книжевност која по своите карактеристики му припаѓа на XIX век.

Од аспект на најзастапените и за нас најзначајни критички текстови се портретите на одредени автори или т.н. „книжевно-биографски црти“. Во нив доминираат историско-книжевните прикази на ликот и делата на браќата Димитрија и Константин Миладиновци и Григор Прличев, чии автори, меѓу другите биле: Р. Жинзифов, К. Шапкарев, Г. Баласчев, Лев Огненов итн. Понатаму следуваат „рецензиите“ посветени само на едно дело од македонски или странски автор во кои се оценувал стилот на авторот графичката подготовка на книгата, јазикот и сл., дела на К. Петкович, Христо Поп Стоилов и др. Во „Предговорите“ авторите се осврнувале на целите и задачите на зададеното дело, а меѓу најпознатите се оние на Т. Синаитски, К. Миладинов и Ј. Иванов. Научно-есеистичките трудови најчесто биле посветени на филолошки прашања, на прашања од образованието и општо културата, како што биле објавите на П. Зографски, К. Мисирков, Г. К. Алексиев и др.

Вистинските последици од критиката, повеќе или помалку се чувствуваат во текот на целиот македонски XIX век. Нормативната критика, морална или логична од првата половина на векот постепено се заменува со уметничка што доведува до книжевни полемики, расправи и преписки објавувани на страниците на весниците *Новини*, *Вести*, *Зборник на народни умотворби и книжнина* итн. Всушност, тоа е и показател за издигнувањето на естетските и научните стандарди на авторите и учесниците во дебатите. Почнувало да се сфаќа сопствениот удел во нечија идна книжевна историја, да се сфаќа и прифаќа обврската да се зборува за нечије дело, да се најде начин за да се чуе гласот на критичарот и на читателот, познат или непознат, израснат од организиран систем или самообразован, зналец на странски јазици или само говорител на локалниот дијалект. Започнало да се интерпретира и укажува, не преку устата на Јакобсон, Штајгер или Леви-Строс, туку преку сопствените искуства обусловени од тогашните прилики, далеку од просветителскиот Запад и од златната руска книжевна епоха, а во срцето на една Империја што полека згаснувала.

Литература:

1. Друговац, Миодраг. (1980). *За македонската книжевна критика*. Скопје: Македонска книга.
2. Друговац, Миодраг. (1988). *Преглед на македонската литературна критика*. Скопје: Наша книга.
3. Гурчинов, Милан. (1976). *Критички сведоштва за новата македонска литература (1953-1973)*. Скопје: Култура.

4. Минин, Н. (1881). *Учебная теорія словесности, издание четырнадцатое*. С.-Петербургъ.
5. Митрев, Димитар. (1981). *Чин и дело*. Скопје: Мисла.
6. Ристовски, Блаже. (2011). *Македонскиот преродбенски XIX век, прилози за македонската литературно-културна историја, I, прва книга*. Скопје: Три.
7. Старделов, Георги. (2003). *Искушенијата на естетичкиот ум – XX век*. Скопје: МАНУ.
8. Adorno, Teodor V. (1979). *Estetička teorija*. Beograd: Nolit.